

Klaudia ZDOLSKA*

 <https://orcid.org/0009-0007-1332-2913>

PODMIOTOWOŚĆ PRAWNOMIĘDZYNARODOWA ZAKONU MALTAŃSKIEGO

Abstrakt

Przedmiot badań: Przedmiotem niniejszego artykułu jest dokonanie rozważań na temat pozycji Suwerennego Rycerskiego Zakonu Szpitalników Świętego Jana z Jerozolimy, z Rodos i z Malty na arenie międzynarodowej, opierając się na posiadanych przez niego atrybutach, charakteryzujących podmioty wyposażone w podmiotowość prawnomiędzynarodową.

Cel badawczy: Podstawowym celem badawczym pracy jest ustalenie, czy wyposażenie Zakonu Maltańskiego w część uprawnień przysługujących podmiotom prawa międzynarodowego, przy jednoczesnym braku posiadania przez niego terytorium, ludności czy suwerenności w tradycyjnym rozumieniu, jest wystarczające dla uznania podmiotowości prawnomiędzynarodowej Zakonu. Zarówno bowiem zdolność do zawierania umów międzynarodowych, jak i uprawnienie do przyjmowania i wysyłania przedstawicieli dyplomatycznych, przysługujące Zakonowi Maltańskiemu, doznają pewnych ograniczeń. Zakon nie posiada również co do zasady zdolności do uczestniczenia w konferencjach międzynarodowych w tradycyjnym rozumieniu, ponieważ jego delegaci posiadają na tych konferencjach jedynie status obserwatora, co powoduje, że nie mają oni prawa do głosowania nad projektami opracowywanych umów.

Metoda badawcza: Do przeprowadzenia badań wykorzystano w pracy przede wszystkim metodę historyczno-prawną z uwzględnieniem typowo wyodrębnianych okresów w dziejach Zakonu Maltańskiego, tj. okresu przed powstaniem Królestwa Jerozolimskiego (do 1099 r.), okresu jerozolimskiego (1099–1291), cypryjskiego (1291–1310), rodyjskiego (1310–1522) i maltańskiego (1530–1798), jak również pomocniczo metodę socjologiczną.

Wyniki: Konkluzja płynąca z tak przeprowadzonych badań sprowadza się do stwierdzenia, że Zakon Maltański jako podmiot o szczególnym charakterze posiada podmiotowość prawnomiędzynarodową, choć o ograniczonym zakresie. Realizuje on przysługujące podmiotom prawa międzynarodowego uprawnienia, przede wszystkim poprzez zawieranie umów międzynarodowych oraz nawiązywanie i utrzymywanie stosunków dyplomatycznych z państwami oraz organizacjami międzynarodowymi.

Słowa kluczowe: podmiot prawa międzynarodowego, prawo legacji, umowa międzynarodowa, stosunki dyplomatyczne.

---

* Studentka, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Wydział Prawa i Administracji; e-mail: kzdolska@poczta.fm

1. Wstęp

Pojęcie podmiotu prawa międzynarodowego jest rozpatrywane w sferze doktrynalnej. Najczęściej przyjmuje się, że podmiotem prawa międzynarodowego jest ten, kto posiada prawa i obowiązki wynikające bezpośrednio z norm prawnomiędzynarodowych. W doktrynie reprezentowane są diametralnie różne, często przeciwstawne teorie, odnoszące się do podmiotowości prawnomiędzynarodowej¹. Należy jednak przyjąć słuszność definicji zaproponowanej przez Jarosława Sozańskiego, w myśl której: „podmiotem prawa międzynarodowego jest ten, kto ma samodzielną pozycję w obrocie, a zwłaszcza zdolność tworzenia i stosowania norm tego prawa”².

Za sztandarowy podmiot prawa międzynarodowego uważa się państwo, które jako jedyne traktowane jest zgodnie z powszechnie przyjętym podziałem podmiotów prawa międzynarodowego jako suwerenne, pełne oraz pierwotne. Zatem pozostałe podmioty prawa międzynarodowego, opisywane są *a contrario* jako niesuwerenne, niepełne, a także pochodne. Znajduje to wyraz w określeniu charakteru ich podmiotowości stworzonej bądź uznanej przez państwa, którą posiadają tylko w takim zakresie, w jakim została im ona nadana przez państwa³.

Podstawą przyznania podmiotowości jest posiadanie zdolności prawnej i zdolności do czynności prawnych, stąd można wysnuć wniosek, że podmiotami prawa międzynarodowego są przede wszystkim państwa wyposażone w międzynarodową zdolność do działań prawnych, na którą składają się takie atrybuty podmiotu prawa międzynarodowego, jak: zdolność do nawiązywania i utrzymywania stosunków dyplomatycznych i konsularnych (wysyłania i przyjmowania przedstawicieli dyplomatycznych – *ius legationis*), zdolność bezpośredniego nabywania praw i zaciągania obowiązków (zawieranie umów międzynarodowych – *ius contrahendi*), zdolność do występowania w charakterze strony przed sądami międzynarodowymi – *locus standi*) oraz zdolność do ponoszenia odpowiedzialności międzynarodowej⁴.

¹ W. Góralczyk, S. Sawicki, *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, LexisNexis, Warszawa 2013, s. 114.

² J. Sozański, *Prawo traktatów: zarys współczesny*, Polskie Wydawnictwo Prawnicze Iuris, Warszawa 2008, s. 35.

³ M. Szwejkowska, K. Milkowski, *Suwerenny Zakon Kawalerów Maltańskich jako podmiot prawa międzynarodowego*, Studia Prawnoustrojowe UWM, Olsztyn 2017, s. 59–60.

⁴ P. Bogacki, *Zagadnienie podmiotowości prawnej w stosunkach międzynarodowych*, Roczniki Nauk Prawnych 1997/VII, Warszawa, s. 215.

Należy jednak wskazać, że szczególny status na gruncie prawa międzynarodowego miały w przeszłości, jak również posiadają w dalszym ciągu pewne podmioty funkcjonujące na podstawie prawa kanonicznego. Do tej kategorii zaliczyć można niektóre zakony rycerskie. Mimo iż żadne państwo zakonne nie przetrwało, to jednak do chwili obecnej jeden z zakonów, a mianowicie Suwerenny Rycerski Zakon Szpitalników Św. Jana Jerozolimskiego, nazywany często Zakonem Maltańskim, zachował wyjątkowy status i traktowany jest na arenie międzynarodowej jako szczególny podmiot prawa międzynarodowego⁵.

Dokonując analizy zagadnienia, czy Zakon Maltański spełnia warunki pozwalające uznać go za podmiot prawa międzynarodowego, trzeba rozważyć zarówno kryteria historyczno-prawne, jak również wymogi obowiązujące przy tej ocenie obecnie, do których należy chociażby posiadanie własnego terytorium, ludności czy rządu, a także prawa legacji. W ramach kryterium historyczno-prawnego podmiotowości Zakonu należy uwzględnić zwyczajowo przyjęty podział jego dziejów na okresy: przed powstaniem Królestwa Jerozolimskiego (do 1099 r.), jerozolimski (1099–1291), cypryjski (1291–1310), rodyjski (1310–1522) i maltański (1530–1798)⁶.

2. Charakterystyka i organizacja Suwerennego Rycerskiego Zakonu Szpitalników Św. Jana Jerozolimskiego

Zakon Maltański, a właściwie Suwerenny Rycerski Zakon Szpitalników Świętego Jana z Jerozolimy, z Rodos i z Malty, to związek religijny o charakterze arystokratycznym, który wykonuje suwerennie swoje funkcje. Zakon posiada własne, niezależne źródła prawa oraz indywidualną organizację. Na przestrzeni wieków ukształtował autonomiczny system prawny. Wykreował własną władzę ustawodawczą, wykonawczą, organy centralne, wymiar sprawiedliwości, a także system monetarny. Zakon posiada też swoją konstytucję, flagę, herb oraz hymn⁷.

Główne obszary życia i działalności Zakonu Maltańskiego regulowane są przez Kartę Konstytucyjną i Kodeks Zakonu, które zostały ogłoszone 3 września 2022 r. Karta Konstytucyjna określa ustrój Zakonu, a także ogólne zasady

⁵ **K. Karski**, *Zakony rycerskie Kościoła katolickiego jako podmioty prawa międzynarodowego (studium historycznoprawne)*, *Studia Iuridicia* 2002/40, s. 93.

⁶ **A. Cieślak**, *Zakon Szpitalników Św. Jana Jerozolimskiego jako podmiot prawa międzynarodowego do 1798 roku*, *Palestra* 2002/46/1–2, s. 108.

⁷ **K. Orzeszyna**, *Podmiotowość i suwerenność prawnomiędzynarodowa Zakonu Maltańskiego*, *Roczniki Nauk Prawnych* 2005/XV/2, s. 171.

jego funkcjonowania. Dokument ten w art. 4 stanowi, że Zakon jest suwerennym podmiotem prawa międzynarodowego. Posiada własny rząd, niezależne sądownictwo oraz tworzy instytucje publiczne, które mają niezależną osobowość prawną.

W chwili obecnej do zadań Zakonu Maltańskiego należy wielopłaszczyznowa działalność charytatywna oraz humanitarna, polegająca m.in. na prowadzeniu licznych szpitali, hospicjów oraz domów pomocy dla osób niepełnosprawnych i starszych. Jego przedstawiciele udają się w tereny objęte konfliktami zbrojnymi oraz obszary dotknięte klęskami żywiołowymi. Ponadto, od przeszło 40 lat są oni zaangażowani w akcje rozpowszechniające walkę z chorobami, takimi jak chociażby trąd czy AIDS⁸. Co więcej, członkowie Zakonu prowadzą programy pomagające matkom i dzieciom żyjącym w krajach Trzeciego Świata.

3. Rys historyczny Zakonu Maltańskiego

Geneza Zakonu Szpitalników Św. Jana Jerozolimskiego wywodzi się od charytatywnego bractwa, założonego w Jerozolimie około połowy XI w. przez pobożnych kupców z włoskiego miasta Amalfi. Nieopodal Grobu Świętego zbudowali oni opactwo, a w nim szpital mający udzielać schronienia i opieki chorym i bezdomnym pielgrzymom z Europy, którzy przybywali do Ziemi Świętej⁹. Posługę tę wypełniali bracia zakonni pod przewodnictwem błogosławionego brata Gerarda, uznawanego za założyciela i pierwszego zwierzchnika zakonu¹⁰.

Istotny wpływ na rozwój Szpitala wywarła I krucjata. Mimo iż po zdobyciu Jerozolimy w 1099 r. niebagatelna liczba uczestników wyprawy krzyżowej powróciła do Europy, wielu pozostało jednak w Ziemi Świętej. Część z nich wstępowała do zakonów, a poza służbą Bogu zgromadzenie, któremu przewodził brat Gerard, umożliwiało im pozostanie aktywnymi członkami społeczeństwa. Zakonnicy kierowali się ewangelicznym nakazem pomocy bliźnim i oprócz ślubów czystości, ubóstwa i posłuszeństwa składali też obietnicę opieki nad chorymi¹¹.

⁸ B. Kuźniak, *Zakon Kawalerów Maltańskich – suweren bez ziemi?*, w: J. Menkes, E. Ciało-Wacinkiewicz, *Państwo i terytorium w prawie międzynarodowym*, C.H. Beck, Warszawa 2015, s. 370.

⁹ H.J.A. Sire, *The Knights of Malta*, Yale University Press, New Haven and London 1996, s. 3.

¹⁰ A. Cieślak, *Zakon Szpitalników...*, s. 109.

¹¹ T.W. Lange, *Szpitalnicy, Joannicy, Kawalerowie Maltańscy*, Poznań 1994, s. 16.

Relgijno-wojskowa tożsamość Zakonu była efektem militaryzacji bractwa, które przekształciło się w nowe, samodzielne zgromadzenie zakonne, którego celem była ochrona przed atakami muzułmanów, co spowodowało, że zostało ono uznane „zbrojnym ramieniem papieża”¹². W bulli papieskiej *Pie postulatio voluntatis*, wydanej 15 lutego 1113 r., ówczesny papież Paschalis II potwierdził niezależność Szpitala. Papież nadał Zakonowi tzw. *Protectio Sancti Petri*, tzn. wzięł Zakon w opiekę Stolicy Apostolskiej¹³. Chociaż doktryna nie wypracowała jednoznacznego stanowiska, w jakich okolicznościach Zakon uzyskał oficjalnie pozycję podmiotu prawa międzynarodowego, a jedynie raczej skłaniała się ku analizie zagadnienia posiadania bądź nieposiadania przez Zakon Maltański przymiotów charakteryzujących taki podmiot, to jednak wydaje się, że można przyjąć stanowisko, iż właśnie to wydarzenie stało się źródłem uzyskania przez Zakon Maltański podmiotowości prawnomiędzynarodowej. Zwierzchnictwo papieskie gwarantowało mu bowiem niezależność od lokalnych hierarchów. Rodzi się w tym miejscu jednak pewna wątpliwość, polegająca na tym, że suwerenność została Zakonowi niejako nadana na mocy bulli papieskiej, a z punktu widzenia doktryny prawa międzynarodowego suwerenność jest władzą najwyższą i nie podlega władzy zewnętrznej, a ponadto ma charakter pierwotny, co oznacza, że nie uzyskuje swoich uprawnień od żadnej innej władzy¹⁴. W bulli znalazła się również regulacja gwarantująca Szpitalnikom swobodę w wyborze Wielkiego Mistrza, a w efekcie niezależność najwyższych władz zakonnych we wszystkich płaszczyznach działania, pod groźbą ekskomunikowania tych, którzy chcieliby narzucić Zakonowi zwierzchnika. Prawa nadane Zakonowi w tym dokumencie wywarły istotny wpływ na ukształtowanie się podmiotowości prawnomiędzynarodowej Zakonu Szpitalników. Jego pozycja na arenie międzynarodowej była już powszechnie uznawana, co znajduje odzwierciedlenie chociażby w przywileju cesarza Fryderyka Barbarossy z 1158 r., w treści którego pod groźbą banicji zawarty został nakaz przestrzegania własności posiadłości należących do członków Zakonu. Takie postrzeganie Zakonu Maltańskiego przez papieży i cesarza świadczy o tym, że był on traktowany jako równoprawny członek ówczesnej cywilizacji chrześcijańskiej¹⁵.

Po zdobyciu Akki i upadku Królestwa Jerozolimskiego w 1291 r. Zakon przeniósł się na Cypr i w ciągu trwającego dziesięć lat okresu cypryjskiego starał się zachować posiadaną podmiotowość prawnomiędzynarodową,

¹² M. Szwejkowska, K. Milkowski, *Suwerenny Zakon...*, s. 61.

¹³ A. Cieślak, *Zakon Szpitalników...*, s. 109.

¹⁴ M. Szwejkowska, K. Milkowski, *Suwerenny Zakon...*, s. 64.

¹⁵ A. Cieślak, *Zakon Szpitalników...*, s. 110.

w czym miało mu pomóc uzyskanie suwerenności terytorialnej. Działania te zaowocowały opanowaniem wyspy Rodos oraz okolicznych wysp przez flotę Zakonu w 1310 r. Odtąd rycerzy Św. Jana zaczęto nazywać Kawalerami Rodyjskimi. Podczas trwania całego okresu rodyjskiego Zakon Maltański stanowił państwo terytorialne, co znalazło swój wyraz w uchwale Kapituły Generalnej z 1333 r., która nadała Wielkiemu Mistrzowi tytuł „Księcia – Suwerena Rodos”. Zostało to potwierdzone następnie przez papieża Eugeniusza IV bullą z 22 lutego 1446 r. oraz uznane przez władców chrześcijańskich¹⁶. Okoliczność ta stanowiła podstawę ukształtowania nowej sytuacji prawnej Zakonu na arenie międzynarodowej. Oprócz dotychczas respektowanej niezależności władz zakonnych od lokalnych władców Zakon zdobył suwerenność terytorialną, która umożliwiała mu założenie własnego państwa. Na czele tak utworzonej republiki stał Wielki Mistrz, natomiast głos doradczy należał do zakonnej Kapituły. Terytorium to Zakon utracił w 1522 r. w wyniku trwających sześć miesięcy walk z wojskami tureckimi¹⁷.

Rzymski cesarz Karol V Habsburg 23 marca 1530 r. na mocy traktatu zawartego z Zakonem nadał mu w lenno Maltę oraz Gozo. Treść dokumentu świadczy o tym, że suwerenność terytorialna Zakonu była powszechnie uznawana. W ciągu całego okresu maltańskiego Wielki Mistrz Zakonu sprawował władzę niemalże absolutną, którą ograniczały jedynie dawne Statuty. Od 1581 r. Wielcy Mistrzowie posiadali identyczne uprawnienia jak kardynałowie-diakoni, zaś w roku 1607 cesarz Rudolf II przyznał im tytuł Panującego Księcia Świętego Cesarstwa Rzymskiego¹⁸. Zakon Maltański panował na Malcie aż do roku 1798, kiedy to został uznany za wroga Republiki Francuskiej i zmuszony przez wojska Napoleona do opuszczenia Malty, niemniej jednak zachował uzyskaną podmiotowość prawną i w dalszym ciągu wymieniał poselstwa dyplomatyczne z państwami europejskimi. W roku 1834 Zakon Maltański przeniósł swoją siedzibę do Rzymu, gdzie zajmował się pomocą charytatywną i humanitarną¹⁹. Za traktowaniem w tym okresie Zakonu jako podmiotu prawa międzynarodowego przemawiało nieprzerwane uznawanie istnienia jego suwerenności na arenie międzynarodowej przez kilka państw katolickich, w tym przez chociażby Austrię, która nigdy nie wycofała swojego uznania wobec Zakonu²⁰.

¹⁶ *Ibidem*, s. 110.

¹⁷ M. Szwejkowska, K. Milkowski, *Suwerenny Zakon...*, s. 62.

¹⁸ A. Cieślak, *Zakon Szpitalników...*, s. 111.

¹⁹ M. Szwejkowska, K. Milkowski, *Suwerenny Zakon...*, s. 62.

²⁰ *Ibidem*, s. 63.

4. Władze Zakonu Maltańskiego

Głową Zakonu Maltańskiego jest Wielki Mistrz wybierany dożywotnio spośród członków profesjonalnych przez Pełną Radę Państwa. Powierzone mu są najwyższe władze. Do zadań Wielkiego Mistrza, które wypełnia przy pomocy Rady Suwerennej, należą: wydawanie przepisów prawnych nieprzewidzianych w Karcie Konstytucyjnej, ogłaszanie aktów rządowych oraz ratyfikowanie umów międzynarodowych²¹. Państwa, z którymi Zakon utrzymuje stosunki dyplomatyczne, przyznają Wielkiemu Mistrzowi immunitety i honory, którymi cechują się głowy państw. Kościół Rzymski nadaje mu natomiast stopień Kardynała²².

Władzę wykonawczą wykonuje Rada Suwerenna wybierana przez Kapitułę Generalną. W jej skład wchodzi: Wielki Mistrz, który jej przewodniczy, posiadacze czterech Wysokich Oficjów, tj.: Wielki Komandor, Wielki Kanclerz, Wielki Szpitalnik i Odbiorca wspólnego Skarbu oraz sześciu członków. Wszyscy oni, z wyjątkiem Wielkiego Mistrza, są wybierani przez Kapitułę Generalną na pięcioletnią kadencję²³.

Kapituła Generalna to ciało reprezentujące członków Zakonu, zbierające się raz na 5 lat. Rada Państwa jest ciałem doradczym dla Suwerennej Rady w sprawach dotyczących polityki, religii, medycyny i spraw międzynarodowych. Rada Audytorów wykonuje funkcje kontrolne. Kwestie prawne są rozstrzygane przez sędziów Sądów Magistralnych dwóch instancji mianowanych przez Wielkiego Mistrza i Suwerenną Radę²⁴. Urząd sędziowski może sprawować wyłącznie osoba biegła w znajomości prawa Zakonu²⁵. Władze wydają paszporty oraz dokumenty tożsamości, a ponadto nadają tytuły, prawa własności i odznaczenia²⁶.

²¹ Suwerenny Rycerski Zakon Maltański Namiestnik Wielkiego Mistrza, <http://fundacjamaltanska.pl/wielki-mistrz/>; stan na 24.02.2023 r.

²² Suwerenny Rycerski Zakon Maltański Namiestnik Wielkiego Mistrza, <http://ambasada.zakonmaltanski.pl/zakon-maltanski/wielki-mistrz/>; stan na 24.02.2023 r.

²³ Suwerenny Rycerski Zakon Maltański Władze Zakonu, <http://fundacjamaltanska.pl/wladze-zakonu/>; stan na 24.02.2023 r.

²⁴ Suwerenny Rycerski Zakon Maltański FAQ, <https://zakonmaltanski.pl/zakon-maltanski-w-polsce/faq/>; stan na 24.02.2023 r.

²⁵ A. Ławniczak, *Oryginalne rozwiązania systemów rządów na przykładzie Zakonu Maltańskiego*, Przegląd Prawa Konstytucyjnego 2014/3 (19), s. 92.

²⁶ K. Orzeszyna, *Podmiotowość i suwerenność...*, s. 171.

5. Podmiotowość prawnomiędzynarodowa

Zakon Kawalerów Maltańskich jest szczególnym podmiotem prawa międzynarodowego. Jego podmiotowość pozwala mu działać w sferze stosunków międzynarodowych, jednakże w ograniczonym zakresie. Wykazuje ona szczególnie, ukształtowany na przestrzeni wieków, specyficzny charakter, który powoduje, że Zakon stał się *sui generis* podmiotem prawa międzynarodowego²⁷. Zakon Maltański zawiera umowy, a także utrzymuje stosunki dyplomatyczne z wieloma państwami, które traktują go jak podmiot równorzędny na arenie międzynarodowej, co niejako stanowi uzasadnienie dla uznania jego podmiotowości prawnomiędzynarodowej²⁸.

Aby stwierdzić, że dany podmiot posiada podmiotowość w sferze prawa międzynarodowego, musi on posiadać w tym zakresie zdolność prawną, tj. zdolność do bycia podmiotem praw i obowiązków, a także zdolność do czynności prawnych w sferze tego prawa, tzn. możliwość nabywania praw oraz zaciągania zobowiązań prawnomiędzynarodowych poprzez własne działania²⁹. Podmioty prawa międzynarodowego dysponują określonymi atrybutami, których wskazanie ułatwia określenie zakresu zdolności do czynności prawnych. Możemy do nich zaliczyć: *ius contrahendi* (zdolność do zawierania umów międzynarodowych), *ius legationis* (zdolność do przyjmowania i wysyłania przedstawicieli dyplomatycznych) oraz *locus standi* (zdolność do stawiania przed sądami międzynarodowymi, ponoszenia odpowiedzialności prawnomiędzynarodowej).

Zakon Maltański wykazuje się posiadaniem *ius contrahendi* pozwalającym mu na zawieranie i stosowanie traktatów stanowiących akty prawa międzynarodowego. Jednakże należy zwrócić uwagę, iż zakres tego prawa w odniesieniu do innych podmiotów niż państwa i organizacje międzynarodowe zależy od charakteru i atrybutów posiadanych w konkretnym przypadku przez dany podmiot. Zdolność traktatowa Zakonu Maltańskiego sprowadza się w dużej mierze do jego zadań polegających na pomocy medyczno-humanitarnej, bowiem większość zawieranych przez niego bilateralnych umów międzynarodowych dotyczy przede wszystkim stosunków dyplomatycznych, obrotu pocztowego, prowadzenia szpitali czy niesienia pomocy pokrzywdzonym w wyniku konfliktów zbrojnych³⁰. Można wskazać również na istnienie umów o nieco innym charakterze,

²⁷ *Ibidem*, s. 173.

²⁸ M. Szejkwowska, K. Milkowski, *Suwerenny Zakon...*, s. 67.

²⁹ M. Perkowski, *Podmiotowość prawa międzynarodowego współczesnego uniwersalizmu w złożonym modelu klasyfikacyjnym*, Temida 2008/2, Białystok, s. 68.

³⁰ M. Szejkwowska, K. Milkowski, *Suwerenny Zakon...*, s. 66.

do których zaliczyć można m.in. umowę zawartą w 1884 r. z włoskim rządem w sprawie uznania emblematu oraz odznaczeń Zakonu czy umowę zawartą z Grecją w 1959 r. w sprawie użytkowania Pałacu Maltańskiego w Rodos³¹.

Inaczej kształtuje się zdolność traktatowa Zakonu Maltańskiego w przypadku umów wielostronnych, które stanowią rezultat działalności międzynarodowych konferencji, dotyczących pomocy humanitarnej. Reprezentanci Zakonu posiadają na tych konferencjach status obserwatora, przez co pozbawieni są prawa do głosowania nad projektami opracowanych umów³². W zakresie współdziałania z organizacjami międzynarodowymi można wskazać, że Zakon zawarł porozumienia m.in.: z Międzynarodową Unią Pomocy w roku 1936 czy też ze Światową Organizacją Zdrowia w 1950 r.³³

Zakon Maltański realizuje również *ius legationis*. Prawo legacji oznacza uprawnienie podmiotu prawa międzynarodowego do wysyłania swoich w przypadku czynnego prawa legacji i przyjmowania obcych przedstawicieli dyplomatycznych w przypadku biernego prawa legacji³⁴. Należy zaznaczyć, że Zakonowi przysługuje zarówno czynne, jak i bierne prawo legacji³⁵. Prawo to zostało uznane już w 1466 r. przez papieża Klemensa V, natomiast do roku 1798 opierało się przede wszystkim na suwerenności terytorialnej sprawowanej na Malcie. Od połowy XVIII w. Zakon posiadał stałych przedstawicieli dyplomatycznych w randze ambasadorów i ministrów w niektórych z europejskich państw, m.in. we Francji, Austrii, Hiszpanii, a także przy Stolicy Apostolskiej, które akredytowały swoich przedstawicieli przy Wielkim Mistrzu Zakonu, najczęściej w randze *chargés d'affaires* bądź konsulów, choć incydentalnie również jako ambasadorów. Po przeniesieniu siedziby Zakonu do Rzymu rząd włoski w 1884 r. oficjalnie uznał czynne i bierne prawo legacji Zakonu, pomimo nieposiadania przez niego żadnego terytorium, co w efekcie pomogło ugruntować Zakonowi jego pozycję na arenie międzynarodowej, ponieważ stanowiło podstawę do przyznawania Zakonowi prawa legacji przez poszczególne państwa. Warto zaznaczyć, że czynne i bierne prawo legacji Zakonu Maltańskiego nie jest jednak powszechnie respektowane, dlatego też

³¹ H. Błaszczyk, *Inicjatywy dyplomatyczne i działalność kulturalno-religijna Zakonu Maltańskiego*, Przegląd Geopolityczny 2015/14, s. 153.

³² K. Orzeszyna, *Podmiotowość i suwerenność...*, s. 179.

³³ H. Błaszczyk, *Inicjatywy dyplomatyczne...*, s. 153.

³⁴ J. Sozański, *Podmiotowość organizacji i konferencji międzynarodowych (międzypaństwowych) – wprowadzenie do zagadnienia*, Roczniki Administracji i Prawa 2013/XIII, s. 72.

³⁵ A. Cieślak, *Zakon Szpitalników...*, s. 111.

realizacja tego uprawnienia zależy od uznania go przez państwo przyjmujące, które nawiązuje stosunki dyplomatyczne z Zakonem³⁶.

Stosunki dyplomatyczne Zakonu z innymi państwami regulowane są zasadami zwyczajowego i traktatowego prawa międzynarodowego. Zakon Maltański utrzymuje stosunki dyplomatyczne ze 112 państwami, w tym z Polską, jak również z organizacjami europejskimi i międzynarodowymi, m.in. z Międzynarodowym Komitetem Czerwonego Krzyża³⁷. Od 1994 r. przysługuje mu status stałego obserwatora przy Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz działa w wyspecjalizowanych strukturach ONZ, jak chociażby UNESCO, FAO czy Światowej Organizacji Zdrowia oraz przy Komisji Europejskiej³⁸. Stosunki dyplomatyczne utrzymuje również z Unią Europejską i ze Stolicą Apostolską³⁹. Karta Konstytucyjna Zakonu podkreśla, że Zakon utrzymuje ściśle stosunki ze Stolicą Apostolską, które są odzwierciedlone m.in. poprzez tworzenie wspólnych przedstawicielstw. W związku z neutralnym i apolitycznym charakterem Zakonu pełni on funkcję mediatora w sporach międzynarodowych⁴⁰.

Zakon Maltański jako podmiot o charakterze religijnym nie korzysta z *locus standi*, ponieważ, co do zasady, przed trybunałami międzynarodowymi jako strony występują państwa bądź organizacje międzynarodowe. Podmioty religijne z reguły nie występują w charakterze strony w sporach przed organami sądowymi, a wszelkie konflikty rozwiązywane są za pomocą metod dyplomatycznych⁴¹.

Podmiotowość Zakonu bywa niekiedy podważana ze względu na fakt, że nie występuje w jego przypadku terytorium, stała ludność oraz suwerenność w tradycyjnym rozumieniu. Zakon zrzesza około trzynastu tysięcy członków podzielonych na trzy kategorie, natomiast władzę sprawuje Wielki Mistrz⁴². Dotychczas trzon ludności Zakonu stanowili członkowie chrześcijańskich rodzin szlacheckich. Obecnie istnieją jednak kategorie Kawalerów i Dam, którzy nie są zobowiązani do legitymowania się szlacheckim pochodzeniem, jednakże

³⁶ H. Błaszczyk, *Inicjatywy dyplomatyczne...*, s. 151–152.

³⁷ Suwerenny Rycerski Zakon Maltański Misja, <https://zakonmaltanski.pl/zakon-maltanski/misja/>; stan na 24.02.2023 r.

³⁸ M. Szwejkowska, K. Milkowski, *Suwerenny Zakon...*, s. 67.

³⁹ Relacje dwustronne – Embassy of the Sovereign Order of Malta to Poland Relacje dwustronne, <https://polandembassy.orderofmalta.int/pl/relacje-dwustronne/>; stan na 24.02.2023 r.

⁴⁰ Suwerenny Rycerski Zakon Maltański FAQ, <https://zakonmaltanski.pl/zakon-maltanski-w-polsce/faq/>; stan na 24.02.2023 r.

⁴¹ M. Perkowski, *Podmiotowość prawa...*, s. 279.

⁴² M. Szwejkowska, K. Milkowski, *Suwerenny Zakon...*, s. 63.

stanowi ono jeden z warunków objęcia najwyższych godności zakonnych⁴³. Zgodnie z art. 9 Karty Konstytucyjnej Zakonu Maltańskiego w Zakonie obowiązuje podział na Trzy Klasy, z których pierwszą stanowią Kawalerowie Sprawiedliwości lub Profesi oraz profesyjni Kapelani Konwentualni. Są oni zakonnikami i składają śluby ubóstwa, czystości i posłuszeństwa odpowiadające przyrzeczeniom, które składali już średniowieczni członkowie zgromadzenia pod przewodnictwem brata Gerarda. Drugą Klasę tworzą Kawalerowie i Damy w Posłuszeństwie, którzy w związku ze złożonym przyrzeczeniem posłuszeństwa zobowiązują się prowadzić przykładowe życie w zgodzie z Ewangelią, nauczaniem i przykazaniami Kościoła. Oddają się oni apostołskiemu dziełom Zakonu, niosąc świadectwo wiary i miłosierdzia. Klasa ta dzieli się na kategorie: Kawalerów i Dam Honoru i Dewocji, Kawalerów i Dam Łaski i Dewocji oraz Kawalerów i Dam Łaski Magistralnej w Posłuszeństwie⁴⁴.

Trzecia Klasa to świeccy członkowie Zakonu, niebędący Kawalerami Profesyjnymi ani Kawalerami w Posłuszeństwie. Nie składają oni ślubów zakonnych ani przyrzeczenia posłuszeństwa, ale na podstawie artykułu 10 Karty Konstytucyjnej Zakonu zobowiązują się wieść życie zgodne z nauczaniem Kościoła i zasadami Zakonu. Na tę Klasę składa się sześć kategorii, które tworzą: Kawalerowie i Damy Honoru i Dewocji, Kapelani Konwentualni *ad honorem*, Kawalerowie i Damy Łaski i Dewocji, Kapelani Magistralni, Kawalerowie i Damy Łaski Magistralnej oraz Donaci (mężczyźni i kobiety) Dewocji⁴⁵.

Członkowie Zakonu Maltańskiego od wieków pozostają wierni swoim zasadom, jakimi są obrona wiary oraz służenie ubogim i chorym. Realizują je dzięki świadczonej na szeroką skalę pomocy humanitarnej i społecznej.

Jeśli chodzi natomiast o zagadnienie posiadanego przez Zakon terytorium, to wskazać należy, że główną siedzibę Zakonu Maltańskiego stanowi pałac przy *via Condotti 68* w Rzymie wraz z willą na Awentynie będące jednocześnie obszarem prawnie uzasadniającym jego suwerenność⁴⁶. Ponadto, na terytorium Zakonu składają się otrzymany od Malty fort *San Angelo* oraz siedziby ambasad, które to obszary mają jednak charakter eksterytorialny. Zakon nie sprawuje nad nimi zwierzchnictwa terytorialnego, nie posiada zatem terytorium w znaczeniu tradycyjnym⁴⁷.

⁴³ K. Orzeszyna, *Podmiotowość i suwerenność...*, s. 172.

⁴⁴ Suwerenny Rycerski Zakon Maltański Członkowie Zakonu, <https://zakonmaltanski.pl/zakon-maltanski/czlonkowie-zakonu/>; stan na 23.03.2023 r.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ T.W. Lange, *Szpitalnicy...*, s. 41.

⁴⁷ M. Szejewska, K. Milkowski, *Suwerenny Zakon...*, s. 62–63.

Na tym tle w polskiej literaturze pojawiają się zróżnicowane poglądy w odniesieniu do problematyki podmiotowości prawnomiędzynarodowej Zakonu Maltańskiego. Ciężko jednak przyjąć pogląd prezentowany przez Lecha Antonowicza, który sprowadza się do stwierdzenia, że jedynie w okresie, kiedy Zakon sprawował zwierzchnictwo terytorialne był traktowany jako podmiot prawa międzynarodowego, natomiast aktualnie korzysta on tylko i wyłącznie z niektórych atrybutów podmiotowości⁴⁸. Należy bowiem wskazać, że istnieje w teorii państwa i prawa dogmat dopuszczający istnienie państwa nieterytoryjalnego, który przyjmuje, że państwo jest nie tyle jednostką terytorialną, ile raczej normatywnym porządkiem prawnym, co stwarza możliwość odejścia od utożsamiania państwa i terytorium na rzecz powiązania państwa i prawa⁴⁹.

6. Zakończenie

Suwerenny Rycerski Zakon Szpitalników Św. Jana Jerozolimskiego zwany Rodyjskim i Maltańskim jest związkiem o charakterze religijnym i w tym zakresie podlega przepisom prawa kanonicznego. Zależność Zakonu w sferze religijnej nie narusza jednak jego suwerenności na tle stosunków prawnomiędzynarodowych. Pomimo faktu, iż zakres i charakter jego podmiotowości międzynarodowej różni się znacząco od tej, którą dysponują państwa, to jednak wskazać należy, że posiada on atrybuty, które umożliwiają mu działanie w sferze stosunków międzynarodowych, choć w ograniczonym zakresie. Zakon dysponuje *ius contrahendi*, jednakże zdolność traktatowa Zakonu Maltańskiego sprowadza się w dużej mierze do zawierania przez niego umów międzynarodowych związanych z prowadzoną przez Zakon działalnością medyczno-humanitarną. Jedynie wyjątkowo umowy te mają odmienny charakter. Podobnie kształtuje się zdolność do przyjmowania i wysyłania przez Zakon przedstawicieli dyplomatycznych. Chociaż formalnie przysługuje mu zarówno czynne, jak i bierne prawo legacji, to jednak nie jest ono powszechnie uznawane, stąd w praktyce realizacja tego uprawnienia zależy od uznania go przez państwo przyjmujące. Wynika z tego, że pomimo wyposażenia Zakonu Maltańskiego w atrybuty świadczące o posiadaniu podmiotowości prawnomiędzynarodowej, doznają one w jego przypadku ograniczeń. Należy zatem wskazać, że Zakon Maltański wykazuje specyficzny charakter, który powoduje, że jest on szczególnym, *sui generis* podmiotem prawa międzynarodowego. Jako argument przemawiający za

⁴⁸ L. Antonowicz, *Podręcznik prawa międzynarodowego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2015, s. 83–85.

⁴⁹ A. Lawniczak, *Oryginalne rozwiązania...*, s. 78.

przyznaniem mu podmiotowości prawnomiędzynarodowej przemawia fakt, iż zawiera on umowy międzynarodowe, jak również utrzymuje z wieloma państwami stosunki dyplomatyczne. Świadczy o tym także praktyka państw, które traktują Zakon jak podmiot posiadający porównywalne do nich samych uprawnienia na arenie międzynarodowej. Ponadto, specjalny Trybunał Kardynalski, powołany przez papieża Piusa XII w 1953 r., potwierdził jednoznacznie, iż Zakon Maltański posiada suwerenność, którą określił jako funkcjonalną, polegającą na podejmowaniu działalności międzynarodowej oraz realizacji zadań Zakonu, a nie terytorialną, z zastrzeżeniem, że suwerenność ta nie może wykraczać poza jego kompetencje⁵⁰.

Bibliografia

Opracowania

- Antonowicz L.**, *Podręcznik prawa międzynarodowego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2015.
- Błaszczyk H.**, *Inicjatywy dyplomatyczne i działalność kulturalno-religijna Zakonu Maltańskiego*, Przegląd Geopolityczny 2015/14, s. 151–158.
- Bogacki P.**, *Zagadnienie podmiotowości prawnej w stosunkach międzynarodowych*, Roczniki Nauk Prawnych 1997/VII, s. 213–223.
- Cieślak A.**, *Zakon Szpitalników Św. Jana Jerozolimskiego jako podmiot prawa międzynarodowego do 1798 roku*, *Palestra* 2002/46/1–2, s. 107–114.
- Góralczyk W., Sawicki S.**, *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, LexisNexis, Warszawa 2013.
- Karski K.**, *Zakony rycerskie Kościoła katolickiego jako podmioty prawa międzynarodowego (studium historycznoprawne)*, *Studia Iuridica* 2002/40, s. 93–106.
- Kuźniak B.**, *Zakon Kawalerów Maltańskich – suweren bez ziemi?*, w: J. Menkes, E. Cała-Wacinkiewicz (red.), *Państwo i terytorium w prawie międzynarodowym*, C.H. Beck, Warszawa 2015, s. 367–377.
- Lange T.W.**, *Szpitalnicy, Joannicy, Kawalerowie Maltańscy*, Poznań 1994, s. 431–442.
- Ławniczak A.**, *Oryginalne rozwiązania systemów rządów na przykładzie Zakonu Maltańskiego*, Przegląd Prawa Konstytucyjnego 2014/3 (19), s. 73–96.
- Orzeszyna K.**, *Podmiotowość i suwerenność prawnomiędzynarodowa Zakonu Maltańskiego*, Roczniki Nauk Prawnych 2005/XV/2, s. 171–185.
- Perkowski M.**, *Podmiotowość prawa międzynarodowego współczesnego uniwersalizmu w złożonym modelu klasyfikacyjnym*, *Temida* 2008/2, Białystok.
- Sire H.J.A.**, *The Knights of Malta*, Yale University Press, New Haven and London 1996.
- Sozański J.**, *Podmiotowość organizacji i konferencji międzynarodowych (międzypaństwowych) – wprowadzenie do zagadnienia*, Roczniki Administracji i Prawa 2013/XIII, s. 65–88.
- Sozański J.**, *Prawo traktatów: zarys współczesny*, Polskie Wydawnictwo Prawnicze Iuris, Warszawa 2008.
- Szwejkowska M., Milkowski K.**, *Suwerenny Zakon Kawalerów Maltańskich jako podmiot prawa międzynarodowego*, *Studia Prawnoustrojowe UWM*, 2017, s. 59–70.

⁵⁰ M. Szwejkowska, K. Milkowski, *Suwerenny Zakon...*, s. 64.

Strony internetowe

Relacje dwustronne – Embassy of the Sovereign Order of Malta to Poland, <https://polandembassy.orderofmalta.int/pl/relacje-dwustronne/>; stan na 24.02.2023 r.

Suwerenny Rycerski Zakon Maltański Członkowie Zakonu, <https://zakonmaltanski.pl/zakon-maltanski/czlonkowie-zakonu/>; stan na 23.03.2023 r.

Suwerenny Rycerski Zakon Maltański FAQ, <https://zakonmaltanski.pl/zakon-maltanski-w-polsce/faq/>; stan na 24.02.2023 r.

Suwerenny Rycerski Zakon Maltański Misja, <https://zakonmaltanski.pl/zakon-maltanski/misja/>; stan na 24.02.2023 r.

Suwerenny Rycerski Zakon Maltański Namiestnik Wielkiego Mistrza, <http://ambasada.zakonmaltanski.pl/zakon-maltanski/wielki-mistrz/>; stan na 24.02.2023 r.

Suwerenny Rycerski Zakon Maltański Namiestnik Wielkiego Mistrza, <http://fundacjamaltanska.pl/wielki-mistrz/>; stan na 24.02.2023 r.

Suwerenny Rycerski Zakon Maltański Władze Zakonu, <http://fundacjamaltanska.pl/wladze-zakonu/>; stan na 24.02.2023 r.

Klaudia ZDOLSKA

INTERNATIONAL SUBJECTIVITY OF THE ORDER OF MALTA**Abstract**

Background: The subject of this article is to consider the position of the Sovereign Knightly Hospitaller Order of Saint John of Jerusalem, Rhodes and Malta in the international arena based on its attributes that characterize entities with international legal subjectivity.

Research purpose: The main research purpose of the work is to determine whether equipping the Order of Malta with some of the rights vested in subjects of international law while not having territory, population or sovereignty in the traditional sense is sufficient to recognize the Order's international legal personality. Both the Order of Malta's ability to conclude international agreements and the right to receive and send diplomatic representatives are subject to certain limitations. The Order also does not have, in principle, the ability to participate in international conferences in the traditional sense since its delegates have only observer status at them, which means that they do not have the right to vote on draft agreements being prepared.

Methods: The research was carried out primarily using the historical and legal method, taking into account the typically extracted periods in the history of the Order of Malta, i.e. the period before the establishment of the Kingdom of Jerusalem (until 1099), the Jerusalem period (1099–1291), the Cypriot period (1291–1310), Rhodian (1310–1522) and Maltese (1530–1798), as well as the sociological method.

Conclusions: The conclusion of the research conducted in this way boils down to the statement that the Order of Malta, as an entity of a special nature, has international legal subjectivity, although with a limited scope. It exercises the rights of international legal subjects, primarily by concluding international agreements and establishing and maintaining diplomatic relations with states and international organizations.

Keywords: subject of international law, law of legation, international agreement, diplomatic relations.